

Norsk-islandsk samarbeid i ny tid

**Tale í Norges handelshøyskole i Bergen
22. januar 2007**

Ærede rektor, mine damer og herrer

Det er meg en stor fornøyelse å hilse dere her i dag. Jeg har valgt å drøfte norsk-islandsk samarbeid i vår tid, med hovedvekt på de siste årene. Det vil allikevel ikke forhindre at jeg gjør meg noen tanker om kontakten igjennom århundrene. Ikke minst av den grunn er det svært hyggelig å være her i Bergen, dette historisk viktige stedet, ikke bare i norsk historie men også i den islandske.

Bergen var i århundrer Hanseatenes viktigste handelssted i Norge. Hanseatenes handelsnett dekket ikke bare de land som ligger mot Nordsjøen men også Norge og Island gjennom Bergen. Denne kontakten var en viktig forutsetning for å skaffe vår fattige nasjon de viktigste provianter, helt fra 1200-tallet. Selv om kontakten med Bergen ble avbrutt som følge av Bergens-brannen i år 1428, ble handelen med Hanseatene reelt ikke avsluttet før de danske myndigheter beordret, at danske kjøpmenn skulle få monopol

på handelen med Island i begynnelsen av 1600-tallet. Denne endring var ikke videre heldig for Island og førte til en lang periode med nedgang og dårlige livsforhold i Island.

Siste gang jeg besøkte Norge, i mars i fjor, opplevde jeg det å være til stede som utenriksminister da det Norsk-islandske handelsråd ble stiftet. Handelsrådet har arbeidet på en dyktig måte for økt handel mellom landene og allerede organisert noen viktige begivenheter. Jeg er overbevisst om at vi vil se en stadig økende handel mellom våre to land de kommende år.

Kontakten mellom Island og Norge har, som alle vet, vært omfattende og kompleks igjennom tidene, både med hensyn til handel, kultur og politikk. Denne kontakten har i all vesentlig del vært både positiv og heldig for begge nasjoner, selv om vi naturligvis enkelte ganger har vært uenige om bestemte saker. Dette er en helt naturlig del av interaksjonen mellom to selvstendige stater, uansett om de er så nært knyttet til hverandre som våre land er.

Det ømfintlige miljøet i de nordlige områder gjør at miljøspørsmål både er og blir en viktig sak i det islandsk-norske samarbeidet i fremtiden. Det er ingen tilfeldighet at begge land er blant lederne i verdenssammenheng med hensyn til allmenn bevissthet om hvor viktig miljøvern er, hvordan man oppnår balanse mellom menneskets naturlige behov og naturens

styrkegrense. En del av dette er den fornuftige og bæredyktige utnyttelse av naturressursene, som blant annet blir reflektert i fiskestammens beskyttelse innen de to staters fiskerigrenser og deres nærområder hvor de har innflytelse. Norske og islandske regjeringer tok for eksempel for bare noen dager siden initiativet i drøftelsene om sildefiske i Nord-Atlanteren ved å redusere sine krav til fiskerikvoter for å forsikre en avtale med EU, Russland og Færøyene. Dette understreker regjeringenes ansvarsfølelse for saksområdet. Begge land syntes det var svært viktig at ha en avtale for å forsikre kontroll med fiskeriet fra denne ømfintlige fiskestamme.

* * * * *

I dag har jeg tenkt meg hovedsakelig å drøfte to faktorer i det norsk-islandske samarbeidet, det vil si på den ene side forretningsmessig kontakt og samarbeid, og på den andre siden sikkerhetspolitiske saker.

Jeg vil allikevel begynne med å si noen ord om de forandringer som har funnet sted innen den islandske økonomi i løpet av de siste årene. Disse forandringer har ført til større fleksibilitet i den islandske økonomi. Herved har islandske virksomheter fått større muligheter til å ekspandere til andre land.

Hvis vi ser tilbake på islandsk økonomihistorie, vil jeg særlig peke på det viktige vendepunkt i år 1991. Den store endringen var en helt ny og endret økonomisk politikk som man siden har praktisert. Den røde tråden der har vært å øke friheten til virksomhet i vår økonomi og næringslivet, og på denne måte styrke grunnlaget for økonomisk utvikling og bedre levekår. Formålet har vært å sikre at islandsk næringsliv skal ha minst like gode konkurransebetingelser som utenlandske konkurrenter, samt at disse betingelsene skal være på høyde med det beste i internasjonal sammenheng.

Det ville ta alt for lang tid å referere alle de reformene som regjeringen har innført i løpet av denne periode, slik at jeg nevner bare noen av de viktigste. Den første endring var en fullstendig ommøblering av det islandske skattesystemet. Skattesatsene ble satt ned og dispensasjoner til en stor del avskaffet. Men dette har ikke ført til mindre inntekter hos staten. De har tvert imot vokst betydelig i kjølvannet til den positive innflytelsen som disse endringer hadde på den islandske økonomi og næringsliv. Vi avskaffet produksjonssubsidier i alle erverv bortsett fra landbruket, slik at alle nå sitter ved samme bord. Man begynte også arbeidet med å fjerne den statlige innflytelsen på næringslivet ved å privatisere en mengde statlige bedrifter. Dette tilførte statskassen inntekter, men det viktigste var at som følge av

dette begynte mange av disse virksomheter å blomstre, da de ble overført fra det offentlige til private aktører.

Jeg vil også nevne Islands medlemskap av EØS. For å forsikre sine interesser innen handel i en globalisert verden er det nødvendig med forpliktende avtaler om sikker markedsadgang og like vilkår som de som gjelder for våre viktigste konkurrenter i internasjonal sammenheng. Her har vi det felles med Norge at begge landene er medlemmer av EØS og EFTA. Dette sikrer oss adgang til verdens største markedsområde innen EU. Deltakelsen i EFTA-samarbeidet har skapt en trygg ramme for forholdet mellom Norge og Island og med EU og har også gjort det mulig for oss å få tilgang til nye og voksende markedsområder. På samme tid har Island og Norge unnvært mange av de ulempene som ville ha fulgt med et fullt medlemskap i EU. Faktisk viser også internasjonale, økonomiske indikatorer at Norge og Island ligger i teten i de fleste målinger som blir gjort for å måle forskjellige lands økonomiske resultater og deres konkurransekraft. Jeg mener Islands interesser er godt sikret med deltakelsen i EØS-avtalen og ser ingen grunn til noen endringer i denne situasjon i den tid som kommer.

Jeg vil avslutte min drøfting av islandsk økonomi med å nevne tre saker til, som jeg mener har lagt grunn til den kraftige økonomi og næringsliv som vi har i Island i dag.

For det første så forsvant alle restriksjoner av finansielle transaksjoner til og fra Island med medlemskapet av EØS. Dette forhold ble grunnlaget for oppbygging av et uavhengig og kraftig finansmarked i Island. Selv om finansmarkedet har vært og fortsatt er liten i internasjonal målestokk, har det vokst svært hurtig. Det hersker ingen tvil om at det har vært en viktig brikke i å bygge opp sterke virksomheter i Island, som siden har ekspandert i stadig større grad til andre land. I denne sammenheng er det også viktig, at regjeringen i 1997 innførte en generell kapitalskatt på 10 %. Dette åpnet for alle sluser og fjernet restriksjoner som før hadde vært til stede i handel med aksjer og verdipapirer. Og dette har også ført til at kapitalskatten, som ikke eksisterte for ti år siden, har nå blitt en viktig inntektskilde for statskassen.

For det andre er det viktig at det islandske pensjonsfondssystem står svært sterkt. Pensjonssystemet er fondsbasert og bygger i hovedsak på full fondsinntjening. Omtrent 14-16 % av alle lønnsutgifter i Island går til pensjonsfondene og i dag disponerer fondene relativt sett større beløp enn det norske oljefondet, rundt regnet NOK 370 tusen per innbygger eller

omkring 120 % av bruttonasjonalproduktet. Vi står derfor ikke overfor de samme problemene som mange andre land i Europa med hensyn til finansiering av fremtidige pensjoner. Vår befolkning er også relativt ung. Disse fondene står relativt fritt med hensyn til hvordan de investerer, de kan investere både innenlands og utenlands, i aksjer og obligasjoner. Det er ingen tvil om at det islandske pensjonsfondssystemet har bidratt i stor grad til økte islandske investeringer utenlands, samt til veksten i islandsk næringsliv generelt.

For det tredje har man fullstendig reformert statsfinanserne. I tillegg til det jeg tidligere sa om skattesystemets revisjon, så har hele prosessen med statsbudsjettet blitt omorganisert med det som mål å forsikre en effektiv kontroll med statens økonomiske disposisjoner, samt en bedre utnyttelse av befolkningens skatte kroner. Sundere statsfinanser har uten tvil bidratt til mere stabilitet i den islandske økonomi.

Disse tiltak har blant annet medført, at de siste ti årene har statsbudsjettet ikke lengre vært i minus men i betydelig pluss. Statskassens overskudd i årene 2005 og 2006 ble derfor omkring 4-5 % av bruttonasjonalproduktet (GNP). Denne situasjon har gitt os mulighet for at nedbetale den statlige gjeld betydelig. I 1995 var netto gjelden mer enn en tredjedel av

bruttonasjonalproduktet, men i slutten av år 2006 var den nesten ingen og det går imot en netto positiv statskasse allerede i løpet av dette år. Dette er svært gode nyheter – jeg er spesielt tilfreds med dette resultat etter å ha vært finansminister i 7½ år – og vi sparer også store beløp til renter. Det er også en heldig situasjon å ha fleksibilitet til å kunne sette ned skatter eller øke tilskudd til andre viktige oppgaver som for eksempel utdanning og velferdssaker.

Mine damer og herrer,

Alle de faktorer jeg her har nevnt har bidratt til betydelig å styrke det islandske næringslivet og de har også ført til det, at de siste årene har aktiviteten av islandske bedrifter økt betraktelig på utenlandske markeder. Denne økte aktiviteten i utlandet er spredt over hele verden, til Øst-Europa, til Asia og til Sør-Amerika. Men islandske bedrifter har rettet sin aktivitet mest mot våre nære markeder, dvs. England og de nordiske land. Norge har ikke gått glipp av denne utviklingen. Men selv om islandske investorers virksomhet i Norge er betydelig, er aktiviteten i Danmark og England dog endda større.

Island og Norge har det til felles med alle andre land i verden at globaliseringen samtidig skaper muligheter og utfordringer. Økt frihet i

verdenshandelen, åpningen av nye markeder i fjerne land, konkurransefortrinnet som mange land i Asia har innen masseproduksjon av forskjellige varer, den økte betydningen av handel med tjenester på tvers av landegrensene – alt dette skaper ikke bare nye muligheter men også visse farer. Det står i vår egen makt om vi skal velge å fokusere på farene i stedet for mulighetene – eller gripe mulighetene for slik å bli bedre i stand til å møte farene og utfordringene. Det står helt klart for meg at begge land har lagt hovedvekt på å utnytte de muligheter som globaliseringen inviterer til.

Islandske investeringer i utlandet har tradisjonelt vært beskjedne og mer eller mindre fokusert på fisk og fiskeprodukter. Det samme gjelder for islandske investeringer i Norge, de har vært relativt små og i all hovedsak dreiet seg om fisk og salg av fiskeprodukter.

Men i de aller siste årene har det skjedd store forandringer ved at islandske selskaper har investert betydelige midler i utlandet, deriblant Norge. Disse investeringene i Norge har i liten grad dreiet seg om fisk dersom de største investeringene har funnet sted innenfor bank- og finanssektoren.

Det har vært som et eventyr å følge med i den store utviklingen i bankenes virksomhet som følge av at de ble privatisert for bare noen få år siden.

Denne ekspansjonen har ikke bare funnet sted i Island, men i mange andre land, deriblant Norge. Bankene har vokst og blitt sterkere og dette har gitt dem muligheter til å finansiere de islandske virksomheters ekspansjon bl.a. med egen opplåning i utlandet. I dag er situasjonen slik at over halvdel av bankenes bruttoinntekter kommer fra utlandet.

Ifølge avisen Dagens Næringsliv for ca. to uker siden er markedsandelen til islandskeide meglerforetak på Oslo Børs vokst fra null prosent i 2003 til nærmere 9% i dag. Men det er ikke bare islandske finansforetak som investerer i Norge. Også andre typer tjenestebedrifter og industribedrifter, fraktforetak og kunnskapsbedrifter har investert i Norge.

Denne oversikten over islandske investeringer i Norge er på ingen måte fullstendig, men den viser allikevel at aktiviteten er betydelig. Og det er etter min mening flere ting som det er verdt å merke seg. For det første er det tale om betydelige beløp. Verdien av disse investeringene totalt sett er i størrelsesorden over ti milliarder NOK. For det andre er en stor del av disse investeringene innenfor tjenesteområdet, hovedsakelig finansielle tjenester. For det tredje er investeringer i fiskerier og fiskeforedling og salg relativt beskjedne.

Mine damer og herrer,

Den økte kraften i islandsk næringsliv og økt virksomhet på utenlandske markeder har vakt betydelig oppmerksomhet og diskusjon, særlig i Norden. Denne diskusjonen har stort sett vært positiv – men det kan ikke legges skjul på at omtalen noen ganger har vært ganske negativ. Nye retningslinier i den økonomiske politikk har gitt oss sjansen til å benytte de muligheter som den økte friheten i internasjonal handel, globaliseringen og ikke minst informations- og teknologirevolusjonen har skapt. Islendingene er blitt aktive deltakere i den internasjonale økonomi hvor islandske investorer benytter seg av forretningsmuligheter i andre land, samtidig som utenlandske aktører gjør det samme i Island. Et helt naturlig følge av denne utviklingen er at utenlandske investorer, kredittratingfirmaer og finansinstitutter følger nøye med utviklingen i Island.

Jeg vil nå gjerne si noen ord om sikkerhets- og forsvarsspørsmål, siden vi i fjor hadde en meget interessant utvikling i disse forhold i Island. Disse

begivenheter har blant annet ført til at Island og Norge har startet drøftelser av sikkerhetsspørsmål i de nordlige områder.

I mars i fjor meddelte USAs regjering Island at den ville trekke de amerikanske militære styrker fra Island innen slutten av september, men at USA ville allikevel helt og holdent overholde sine forpliktelser om å forsvare landet ifølge forsvarsavtalen fra 1951 mellom Island og USA. Den inneholder ingen bestemmelser om at USA skal ha bestemt utstyr eller beredskap i Island. Denne beslutning var en skuffelse for den islandske regjeringen, selv om den faktisk ikke var helt uventet. I tiden siden den kalde krig ble avsluttet har USA planmessig redusert sitt beredskap i Island, og endret forsvaret i tråd med et helt nytt verdensbilde og vurdering av farene i vår verdensdel.

Den islandske regjeringen vurderte det slik, at det fantes ingen andre realistiske alternativer enn det fortsatte forsvarssamarbeidet med USA, samt at forsvarsavtalens oppsigelse kunne få uforutsigbare konsekvenser og farer for landets sikkerhet. Derfor innledet regjeringen drøftelser med USA som førte til en ny overenskomst som ble undertegnet i Washington i oktober siste år. Jeg påstår at den nye avtalen mellom Island og USA er vellykket, men den presiserer på nytt og bekrefter at USA påtar seg ansvaret for Islands

forsvar, selv om USA ikke lenger har militært beredskap i Island på permanent basis. Denne utvetydige forpliktelse kommer i tillegg til det sikkerhetsnett som vårt medlemskap av NATO innebærer.

Islandsk medlemskap av NATO, forsvarsavtalen og overenskomsten med USA gjør at den islandske regjeringen ikke er bekymret for landets forsvar i krisesituasjon, mens saken stiller seg litt annerledes med hensyn til hva som er naturlig beredskap i fredstid. Island har den særstilling innen NATO at landet ikke har eget militær, og derfor er følgene av Keflavik-basens avvikling andre enn de man kjenner til i tilsvarende tilfeller på Europas kontinent. Det finnes i dagens situasjon ingen definert overhengende fare som bekymrer islendingene, men vi mener det er viktig å ha muligheter for å reagere på det uventede.

Det er innlysende at denne plutselige endring på organiseringen av Islands sikkerhets- og forsvarsspørsmål krever nye reaksjoner og innstilling i Island. Vi blir nødt til å påta oss nytt ansvar og de økonomiske forpliktelser som følger med økt arbeidsbyrde hos de islandske institusjoner, som direkte eller indirekte har ansvar for sikkerhetsspørsmål, samt økt samarbeid med andre land i regionen og våre allierte. Samtidig vil vi drøfte med disse stater

regjeringer om de vurderer sikkerhetsspørsmålenes utvikling i nord og sine interesser på tilsvarende måte som vi. Hvis dette er tilfellet vil den islandske regjeringen undersøke om økt samråd, samarbeid og koordinering ikke kan bidra til positiv synergi for alle impliserte. Den islandske regjeringen er ikke interessert i nye forpliktelser, økonomiske bidrag eller tilstedeværelse av utenlandske militære styrker i Island i fredstid. Spørsmålet er derfor om vi i fellesskap kan utbedre den nåværende aktiviteten til relevante militære og sivile institusjoner ved Nord-Atlanteren.

De naboland og allierte som vi har presentert for dette spørsmålet, er Storbritannia, Danmark, Canada og Norge. Alle disse land har jurisdiksjon mot Nord-Atlanteren og er interessert i sikkerhet og stabilitet på dette omfattende området. Drøftelser om dette med disse stater er allerede i gang satt. Vi håper de vil medføre konkrete resultater, som faktisk trenger ikke å være enslydende i alle sammenhenger. Det er den helhetlige konklusjonen som kunne føre til økt sikkerhet i vår verdensdel.

I disse bestrebelser bygger vi på omfattende sikkerhetsbegreper, det vil si både forsvarsrelaterte oppgaver, redningsvirksomhet og miljøvern. Island har med stor interesse fulgt med i norsk samfunnsdebatt om og analyse av

mulig fremtidig utvikling i de nordiske områder, blant annet energispørsmål og skipsruter og hva disse betyr for sikkerhetsspørsmål. Jeg kan opplyse at den islandske regjeringen er enig i mange av de viktigste konklusjoner som de norske aktører i denne debatten har bidratt med i den siste tiden.

I disse drøftelser mellom nabolandene blir det foreslått at disse fem stater vurderer et bedre samarbeid innen NATO med det som mål å få alliansen til å vurdere den nordiske dimensjonen på nytt. Dette betyr ikke at det innen NATO eksisterer grunner eller ønsker om å endre på prioriteringen, samt å bruke tid og energi til å drøfte sikkerhetsspørsmål i det fredelig nord på bekostning av den oppmerksomhet som situasjonen i Afghanistan krever. Men det er heller ikke fornuftig av alliansen å forsømme denne verdensdel fullstendig. Det er blant annet NATOs rolle å vurdere fremtiden og utferdige sine planer på grunnlag av den fremtidsanalyse som angår sikkerheten til alle medlemslandene.

Den islandske regjeringen er svært tilfreds med den positive reaksjon som den norske regjeringen allerede har markert overfor dette initiativet, og alt tyder på at det norsk-islandske samarbeidet vil fortsette å øke på sikkerhetsområdet i de kommende år til gjensidig fordel for begge land.

Kjære tilhørere.

Jeg har i min tale understreket det omfattende og gode samarbeidet mellom Island og Norge. Og slik vil det nok fortsette, vi er frender, venner og naboer. Jeg takker enda en gang for denne mulighet for å hilse dere i dag, og jeg ønsker både dere og Handelshøyskolen hell og lykke i fremtiden.